

Retkellä taiteen ja maantieteen vedenjakajaseudulla

VILLE LUKKARINEN (2015). *Piirtäjän maisema – Paikan kokeminen piirtämällä*. 174 s. SKS, Helsinki.

Taidehistorioitsija Ville Lukkarisen tuore teos käsittelee maastossa työskentelevän maisemapiirtäjän kokemuksellista suhdetta kuvaamaansa paikkaan. Teoksen mielenkiintoinen ydinväite on, että nimenomaisesti kaikessa ”keskeneräisyydessään” piirrosluonnos on mitä autenttisin materiaalinen jälki, dokumentti ja muistoesine tietystä tilanteesta, jossa taiteilija on ollut vastavuoroisessa suhteessa ympäristönsä kanssa. Piirustus näyttää syntymisensä jäljet suoraan; näkyvillä on paitsi piirtäjän käden liikkeen jälki myös katsomisen sekä jopa moniaistisen ja kinesteettisen kokemuksen jälki.

Lukkarisen tutkimuskohteena ovat viiden suomalaisen maisemia kuvanneen taiteilijan piirroksat ja piirrosluonnokset, joiden kokemuskokemukselliset ja työt limittyvät toisiinsa muodostaen noin 150 vuoden jatkumon. Kerronta alkaa Werner Holmbergista (1830–1860), joka kirjasi ympäristöhavaintojaan 1850-luvun lopun kesäisillä, pitkillä retkillä. Nämä hahmotelmat pohjüstivat taiteilijan lopullisia, Düsseldorfin ateljeeseen tekemiä öljyväriteoksia. Nuorena kuolleen Holmbergin retket suuntautuivat (romantiikan eskapistisen virityksen mukaisesti) lähinnä pohjoisen Hämeen pastoraalisiin maisemiin ja niiden välisille, tuolloin varsin luonnontilaisille metsäseuduille. Kevyet piirustusvälineet ja vesivärit mahdollistivat huomion kiinnittäneiden näkymien kirjaamisen luonnoskirjaan. Lukkarisen mukaan Holmbergin luonnosmateriaalissa säännöllisesti esiintyvät maantien tai metsäpolun kaistaleet sekä rajaukseltaan epäselvät vinjettiluonnokset muistuttavat piirrostensa muotoilusta perustasta: ne ovat maaseudulla kävellen liikkunutta kaupunkilaista alati ympäröivästä maiseman jatkumosta irrotettuja sarjallisia fragmentteja, jotka on otettu väliaikaisen, uppoutuneen tarkastelun kohteeksi.

Alfred William Finch (1854–1930) puolestaan tarkasteli 1900-luvun alkuvuosikymmenten suomalaista kulttuurimaisemaa englantilais-ranskalaisen maisemataiteen tradition silmin. Hänen huomionsa suuntautui erityisesti eteläisen rannikkoseudun ja saariston piittoreskeihin, luonnollisten rajojen sulkemisiin paikkoihin, kuten satamiin ja lehteviin jokilaaksoihin historiallisine kartanoineen ja kivilaittoineen. Lukkarinen osoittaa kuvarinnastuksin, miten samankaltaisia Suomesta ja Englannista etsityt aiheet keskenään ovat. Tämä havainnollistaa herkullisella tavalla Finchin vaaliman maisemäkäsityksen kulttuurisidonnaisuutta; Toisin kuin ”kansalliset” taiteilijat, Finch viereksii erämaata. Kansallista maisemanaratiivua murtavan Finchin mukanaolo muistuttaa, että vaikka paikan materiaaliset kvaliteetit tietyssä mielessä laukaisevat ympäristökokemuksen, on maiseman kokemisessa aina kysymys myös maiseman näkemisestä jonkin jo aiemmin sisäistetyn ”ihannemaiseman” kaut-

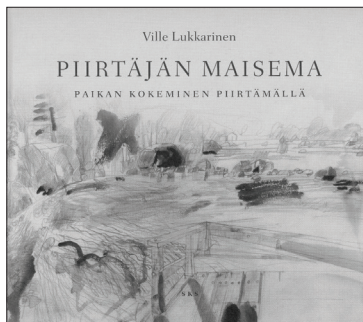
ta. Maiseman väistämätön representaatioluonne tulee esiin juuri ”vieraan” representaatiosysteemin tunkeutuessa tuttuun tilaan.

Siinä missä Holmberg ja Finch olivat selvästi vieraita maisemissa joissa he liikkuivat, kuvasi Kalle Carlstedt (1891–1952) omaa elinympäristöään Sääksmäellä. Carlstedt tunsi – sittemmin useamminkin maisemaselvityksen arvokkaaksi toteaman – kotimaisemansa jokaisen ”mökin, polun, rannan ja ihmiset” (s. 93). Kansatieteellispainotteinen orientaatio yhdistettynä paikan elettyyn merkityksellisyyteen ohjasi hänen visuaalista kiinnostustaan, jota myös luonnehtii nostalgisyytteen halu suojella ja tallentaa kotiseudun kauneutta modernisaation kynnyksellä. Carlstedt muun muassa dokumentoi Huittulan tiiviissä ryhmäkylässä suurempien talojen lomassa sijainneita mäkitupalaismökkejä, joista suuri osa oli purettu 1960-luvun loppuun mennessä.

Taidemaalari ja graafikko Helmi Kuusen (1913–2000) luonnospirustusten esittely muistuttaa erinomaisesti piirrostensa ”funktioista” piirtäjän oman ruumiillisen läsnäolon ja kokemuksellisten tilanteiden dokumentteina. Kuusi oli mestarillinen muun muassa Suomen sateisen kesän tunnelmien kuvaajana sekä interiööreissä, jotka intiimiydessään suorastaan tunkeutuivat piirtäjän omaan hiljaisen tarkkailijan positiioon. Näiden kautta aukeaa piirtäjän syvälinen kyky löytää älyllisen ja taiteellisen inspiraation lähteitä hyvin niukoista virikkeistä, kuten tietoisesta hämyisiin huoneisiin asettumisesta sekä naakka- tai pulparven elämästä Helsingin Abrahaminkadun asuntoa vastapäätä sijainneella katala. Samalla aukeaa myös laajempi näkymä ”1950-lukuisen” suomalaisen arjen suhteelliseen kiireettömyyteen. Vaikka piirroksista huokuu tietty melankolinen yksinäisyys, nykyhorisontista käsin niiden haikeutta lisää tunne tällaisen hiljaisen, keskittyvän tarkkailun uhanalaisuudesta erilaisiin pikavoittoihin fiksoituneessa ja viihtyneessä kulttuurissa.

Viimeisenä esitellyn Carl Warghin (1938–) viimeaikainen tuotanto havainnollistaa piirustus-lajityypin itsetietoisuuden kehitystä 150 vuoden aikana. Wargh’lle piirustuksen viitteellisyys on todennäköisesti aiempia sukupolvia selvästi tietoisempaa. Tosin Lukkarisen mukaan jo 1700-luvun niin sanottu *non finito* -estetiikka perustui ajatukseen, että piirustuksen nautinto on nimenomaan iloa siitä mielikuvitusta – ja osallisuutta – kutsuvasta jännitteestä, jota tietynlainen ”epävalmius” tuottaa.

Wargh muodostaa töissään esimerkiksi eräänlaisia ”värikarttoja” maisemasta, merkiten eri kohteiden värit akvarelliläisinkin mustavalkoisen viivapiirustuksen päälle. Hän myös suosii ei-keskeisperspektiivistä, fragmentaarista kuvaustapaa, mikä vastaa liikkeessä koetun tilan ja havainnoinnin fenomenologisia periaatteita. Warghin ominta aihepiiriä ovat Pohjanmaan merenrannat, talonpoikaiset pihapiirit ja vanhat kirkkomaat. Luk-

karinen toteaaakin että ”on itse asiassa hämmästyttävää, kuinka pysyviä tässä kirjassa esiteltyjen taiteilijoiden maisemaluonnostelun aihepiirit ovat. Maisemassa liikkuva piirtäjä on löytänyt kuvauksellisia näkymiä sekä vanhasta kansanomaisesta arkkitehtuurista että koskemattomasta metsämaasta niin 1800-luvulla kuin kaikkina sitä seuraavinakin aikoina” (s. 138). Monien esiteltyjen taiteilijoiden töitä myös leimaa selvästi miljöösuojelullinen asenne uhatuksi koetun kauneuden äärelä.

On hyvä muistaa, että tietyn eksistentiaalisen menetyksen tunteen on nähty itse asiassa leimaavan koko sitä näkemisen tapaa, jolla ympäristö länsimaaisessa kulttuurissa hahmotetaan maisemana. Toisaalta kirjan kattama 150 vuoden jatkumo nostaa pohdittavaksi, onko kokemus menetyksestä yksinomaan länsimaisen taiteilijahahmon eksistentiaalis-romanttiseen positioon kytkeytyvä vakio, vai onko arkisen ympäristömme esteettis-ekologinen laatu alati heikentymässä teknistymisen ja pohjimmiltaan fossiilienergiaan perustuvan tilarationaaliteetin myötä? Kenties vastaus on sekä että.

Teos koskettelee varsin mielenkiintoisesti ympäristön materiaalsen laadun ja kulttuuristen arvojen vuorovaikutusta paikan kokemuksessa, vaikka ei edes pyri käsittelemään tätä problematiikkaa systemaattisesti. Vaikka paikka humanistisen ympäristötutkimuksen näkökulmasta rakentuu ensisijaisesti jonkun kokemuksessa, on paikan fyysisillä ominaisuuksilla merkittävä vai-

kutuksensa paikkakokemuksen *laatuun*. Esimerkiksi rakentamisessa käytettyjen luonnonmateriaalien, pieni-piirteisen valon, varjon ja suojaisuuden vaihtelun moniaistiset tuntemukset luovat uskottavan perustan varsin universaalille kokemukselle miellyttävästä paikasta.

Valokuvaa käyttävänä maisematutkijana minun on hieman vaikea hyväksyä kirjan ajoittain lievästi ylenkatseiselta vaikuttavaa asennetta valokuvaa kohtaan. Piirustuksen vahvuus kuitenkin lienee nimenomaan tavassa, jolla se elävästi muistaa piirtäjänsä ainutkertaisen kohtaamisen tietyn paikan kanssa sekä uusintaa ja vaalii tällaisen ympäristön mietiskelevän kohtaamisen esteettistä kulttuuria. Lukkarisen mukaan piirtäminen herkistää tekijänsä ainutlaatuisen aistimelliseen suhteeseen ympäristönsä kanssa. Tämä suhde jättää piirtäjään usein lähtemättömän ja yksityiskohtaisuudessaan vielä vuosienkin päästä vertaansa vailla olevan jäljen. Alati vieraantuneemmaksi muuttuvien ympäristö- ja tilasuhdeiden aikana tämä jos mikä kuulostaa kannatettavalta.

MIKKO ITÄLAHTI

Median laitos,

Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu,

Aalto-yliopisto